Uit de 18de eeuwse registers van de schepenbank van Halen

In het Rijksarchief te Hasselt bevinden zich enkele procesdossiers en losse stukken die met het 18de eeuwse Halen te maken hebben.[1] Een van de stukken handelt over de verkoopovereenkomst in 1788 tussen enerzijds de verkopers Martinus de Roy en zijn echtgenote Anna Vrencken, en anderzijds Elisabeth Hendrickx.[2] De overeenkomst werd eerst genoteerd voor notaris Michael Tielens te Diest en nadien ingeschreven in de Halense gichtregisters.[3] Het betrokken archiefstuk is de originele notariële akte ondertekend door de notaris.

De verkoop gaat over een half bunder akkerland dat gelegen was binnen de heerlijkheid Velpen in de *Mennekens Haghe*. Het perceel grensde in het westen aan een ander perceel van de koper, in het oosten en het zuiden aan de heer van Velpen, en in het noorden aan de *straete naar Cortenacken.*[4]

De verkoper verklaart dat de cijnsgrond in zijn bezit was gekomen na de dood van zijn ouders. Na de dood van zijn echtgenote Maria Theresia Schellens werd er een testament opgemaakt waarbij Martinus de Roy als enige eigenaar werd genoemd.[5] Er diende nog altijd een kleine grondcijns aan de heer van Velpen betaald te worden. De verkoper zal dit echter nog blijven betalen voor het jaar 1787 zelf. De koopsom van 550 gulden wordt bij de notaris direct door de koper (*de koopersse*) overhandigd aan de verkopers. De verkoper verklaart geen verder recht meer te hebben op het stuk akkerland, de koper verklaart onder ede dat de verkoop niet plaatsvindt ten behoeve van de *dode handt.* Er is verder sprake van een zegel van 24 stuivers op de minuten, en van de pondpenningen[6] die ten laste zijn van de koper.

Een fondatie of stichting uit 1783

Voor notaris G. Jacobs verschijnt op 25.9.1783[7] *d'eersamen* Joannes Geselle[8], weduwnaar van Elisabeth Raymaekers, die *uyt sijnen eijgen vrijen wille* een donatie van 600 gulden geeft aan de kerk van Halen. Hij vraagt hiervoor om *ten eeuwighen daeghe* dagelijks een gezongen mis te laten celebreren en in de namiddag het lof, voor de *laefenisse der zielen* van hemzelf, zijn overleden huisvrouw en zijn vrienden of *maeghschap.* Deze missen en het lof zullen op feestdagen door de pastoor aangekondigd worden. Uit deze som zal de pastoor zelf jaarlijks zes gulden krijgen. De schoolmeester die ook eerste cantor (=voorzinger) is ontvangt iets meer dan twee gulden, de tweede cantor krijgt 36 stuivers en ook de koster en de *organist*[9] *en orgelblazer* krijgen elk een som van ongeveer twee gulden toebedeeld. De pastoor verklaart deze stichting te accepteren. Als getuigen

---

[1] RA Hasselt, Procesdossiers en losse stukken (BE-A 0155/483), nr. 9/29. Blijkbaar is de notariële akte hier nog bewaard gebleven, de verkoop zelf werd dan in de gichtregisters van Halen overgeschreven.

[2] Martinus de Roy staat niet vermeld in de bevolkingsregisters 1795-96. Elisabeth Hendrickx was de ongehuwde tante (*bejaerde dochter*) van Jacobus Raymaekers en woonde bij diens gezin in.

[3] Zie M. Van Stappen, De heerlijkheid Velpen in Halen tijdens de 18de eeuw, www.stap-brug.be.

[4] Deze straat kwam van de Zittaard en liep via het Paenhuis in Velpen verder op over in de huidige Mannekenshaagstraat.

[5] Dit testament werd voor dezelfde notaris opgemaakt in 1771. De verkoper werd zo *ontslaghen van den bandt van devolutie.*

[6] Dit bedroeg 5% op de waarde van verhandelde goederen. Zie ook: M. Van Stappen, Gooik en De Dobbeleer tussen 1575 en 1625, www.stap-brug.be.

[7] Dit archiefstuk bevindt zich eveneens onder het toegangsnummer 9/29 van Procesdossiers en losse stukken.

[8] Joannes Geselle wordt genoemd als eigenaar van een perceel binnen de heerlijkheid Velpen. In de bevolkingstelling van 1795-96 wordt hij niet meer genoemd.

[9] In de volkstelling van 1795-96 wordt Georgius Van Erum, 56 jaar, genoemd als organist. Hij woonde samen met zijn zuster binnen de stadswallen van Halen. Als koster wordt er Georgius Schepmans, 55 jaar, genoemd die er met zijn dochter en een dienstmeid woont. Dat er in 1783 al sprake is van een schoolmeester, is een van de vroegere aanduidingen van het geven van onderwijs.

treden op de eerwaarde heer Andreas de Vogel *beneficiant van't beneff maria prima alhier* en H. Loosen.

Over de molen van Halen

In oktober 1783 krijgt molenaar Carolus Bauwens een verlenging van de pachtperiode op de molen van Halen[10]. Deze pacht was gestart op 10 juni 1780 voor een termijn van drie jaar. Deze wordt verlengd met zes maanden. De molen bleek volgens gewoonte voor twee derde in het bezit te zijn van zijn *keijzerlijke majesteijt* en voor een derde van de H. Geest van Halen. Namens de keizer die dus ook hertog van Brabant was, treedt de heer Brenart op, zijn *raed ende rentmeester*. Voor de H. Geest treden de *oppermomboirs*[11] (=wettelijke voogden) op. De huur zal door de H. Geest van Halen formeel worden opgezegd op 31.3.1784.[12] De molenaar wordt gevraagd om tegen dan de molen te verlaten en alles op te ruimen.

Marc Van Stappen, 2021, www.stap-brug.be

[10] Er wordt verder niet gespecifieerd over welke molen het hier gaat. Mogelijk gaat het eerder over de H. Geestmolen aan de Velpe (monding van de Arm). Deze bestaat sinds 1324. In de bevolkingstelling 1795-96 wordt binnen de stadswallen, molenaar Henricus Kenens, 28 jaar genoemd samen met zijn gezin. Vermoedelijk is hij een latere pachter van de Getemolen of van de H. Geestmolen.

[11] P. Van der Smissen, pastoor van Halen, is aanwezig. Burgemeester J. Michiels en molenaar Bauwens zetten hun handtekening

[12] Namens de voogden van de H. Geest treedt secretaris J.B. Popelemon op.